

* קיצורי * ביאורי * ליקוטי * האלשיך הק' אבות פ"ו

משנה א: שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אהב את המקום אהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לי מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

ומלבשתו ענוה ויראה... (וגם הוא פירש על: רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכו': אבות פ"ד מ"ט)

נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב: עשיר ורש נפגשו עשה כלם ה': ערום ראה רעה ויסתר ופתיים עברו ונענשו: עקב ענוה יראת ה' עשר וכבוד וחיים: צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם: במשלי (כ"ב א'-ה') ז"ל:

להורות כי אין העושר שלמות שיבור לו האדם להשתדל עליו הפך פנית ההמון וזהו אומרו נבחר וכו' לומר נבחר להמון שם מעושר רב עם שהעושר טוב בעיניהם ואולי בעל השם לא כן לבו אך מה שהוא טוב מהעושר באמת הוא המשיג חן בעיני א-להים כי בזה יובחן כשרותו ומה יקרה מעלת רבי חנינא בן דוסא מצא חן בכל קוראיו

אליו יתברך מכמה עשירים בעלי שם טוב אשר לא ישמע במרום קולם כמוהו.

ואל ישיאך לבך לומר: אם חפץ בו ה' בעצם למה לא יעשירנו והלא רוב בעלי חן אך דלים המה!

כי הלא נגד עיניך שני טעמים שתשקיף ותרא כי אין העושר אושר א' כי הנה עשיר ורש נפגשו בדרך כל הארץ הוא המות כלומר נפגשים בשווי א' ערומים כצאתם מבטן אמם ואם כן מה יתרון לזה מזה.

ועוד טענה שנית: כי הלא לא על ידי בחירה ישיגנו כי עשה כלם ה' מאתו יתברך מורישי לזה ומעשיר לזה ואם כן העושר לא יתיחס שלמות אל האדם.

וכי תאמר בלבבך הלא טוב הוא העושר כי בו ימלט איש מרעה כי צדקה אשר יתן מעושרו תציל ממות ומכמה מאורעות שבידי אדם מה שאין כן אשר יחסר ממנו ועל כן לשלמות יתיחס וטוב לגבר ישתדל עליו אולי יכול הועיל!

הנה אינך אלא טועה כי הלא אין זה תלוי בעושר כי כמה עשירים לבלתי חסור מעושרם לא יגעו בו יד להמלט כי תחוס עינו על ממונו ולא יפור יתן בעתו אך אשר הוא ערום הוא לבדו יעשה בדעת ולא רבים יחכמו לעשות כן כי אם אחד מני אלף וזהו ערום ראה רעה ונסתר ואחד קראתיו אך ופתאים אין צריך לומר שלא נשמרו כי אם גם בעושרם עברו עבירות בגאותם ונענשו, נמצא עושרם לרעתם ולא לטובתם.

וגם אל תתמה על הבעל חן אם דל הוא שהיא רעה חולה יהיו כל ימיו מכאובי ענוי: כי הלא לטובתו הוא כי בזה יקנה אושר מופלג וזהו עקב ענוה וכו', כי עקב הענוה הנמשכת באיכותו בעניותו יקנה יראת ה' מושרשת בו וגם עושר וכבוד וחיים כי על ידי הענוה ויראה אם יעשרנו ה' לא יירא מהיות עובר

ונענש כי על ידי מדת ענוה אשר קנה כשנכנע בדלותו יקיים את התורה מעושר ולא יבעט וזהו עושר וכו' והוא מאמר התנא כמבואר אצלנו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר כי למה שנכנע בעוני גם כי יעשיר אחרי כן לא יתגאה לבעוט רק יקיימה אך אם מבטל את התורה מעושר סופו שגאות העושר תגרום שגם אם יעני לא יספיק העוני להכניעו לקיימה רק יבטלנה מאשר נדבק בו רוע גאוה בעושרו.

ונתן טעם אל אומרו שעל ידי ענוה הנמשכת מהדלות יקנה עושר אמתי ומתמיד ואמר שעל ידי ענותנותו אשר קנה לא יטנו עושרו אל עקשיות גאוותו ורעות הנמשכות לבלתי ישרים בלבותם וזהו אומרו צנים וכו' לומר למה עקב ענוה כו' עושר וכו' כי הלא צנים פחים שבדרך עקש הם הטיות רעות המתרגשות מהעושר האיש הזה שומר נפשו ירחק מהם באופן שלא בעושר יפסיד כבוד וחיים:

ומרחקתו מן החטא...

שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה א-להי הבוטח אליך: בתהלים (פ"ו ב') ז"ל:

מאמרם ז"ל בגמרא שאמרו על פסוק מי יתן והיה לבבם זה להם וכו' שאמר הקב"ה כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמרתי לכם מי יתן והיה וכו' היה לכם לומר תן אתה כו': והלא כמו זר נחשב נגד כלל גדול שבידינו כי הבחירה חפשית בידו של אדם להרע או להיטיב והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך היה להם לומר תן אתה.

אמנם אין ספק כי יש הפרש בין קודם הגיע האדם אל גדר חסידות שעדיין לא הכניע יצרו להיות עם היצר הטוב לעבוד את ה' כי מאז והלאה אינו להטות הבחירה כי אם לקיים והתמיד

מה שכבר הוא וזהו אומרו לבבם זה כי לבבם כולל שתי היצרים כאחד לירא את ה' והוא מאמרם ז"ל על רגלי חסידיו ישמור שהקב"ה שומרם מן החטא וכן אמר רבי מאיר כל העוסק בתורה לשמה כו' מרחקתו מן החטא ומקרבנו לידי זכות וכן על חמורו של רבי פנחס בן יאיר אמרו ומה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כל שכן.

ונבא אל הענין כי בראות דוד את עצמו בהתייאושות בברחו מפני שאול אומר בלבו אוי לי מנפשי אם אהרוג אוי לי מגופי אם אהרג על כן בקש רחמים על שניהם ובחשוב ועיקרי החל היא הנפש ויאמר שמרה נפשי מן החטא כי כבר חסיד אני ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמרו כי רגלי חסידיו ישמור כמדובר ועל הגוף פן יהרגני שאול וזה תלוי בבחירת שאול כי בשמך את גופי פן יהרגני צריך לבטל בחירתו והוא ברדפו אותי החל בחטא ואיך שומר מן החטא את מי שהחל בו על זה אני אומר טעם אחר והוא הושע עבדך כו' והוא בשום לב כי הראוי היה יאמר הבוטח בך ולא הבוטח אליך אך יאמר אל תושיע גופי מליהרג למעני כי אם למענך כי הלא אני עבדך ואתה א-ל-הי ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תצילנו מידו כי אין הצר שוה על בחינת בחירתו בנוק המלך באבדן עבדו כי על כן שלח ידו יתברך במצריים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הניחם בבחירתם וגם שבהציל אותי אני נהנה ונמצא שההנאה היא אלי זה היה אם אחפוץ בחיים על הנוגע לי אך אני הבוטח אליך להיות אליך עובד אותך תמיד נמצא כי אינך בהציל אותי רק מציל עבד מלך וזהו אתה א-ל-הי הבוטח אליך כי אתה א-ל-הי הבוטח להיות גם אני אליך כאשר אתה א-ל-הי:

לי עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה: במשלי (ח' י"ד) ז"ל:

התורה אומרת ראו נא בחוש היקרה להולכים בתורות חצוניות או נמוסיות כהולכים בתורת ה' שאנצח מלחמתם בהחזיקם בי והוא כי שתיים הנה בחינת התורה, א. עסק החכמה הנלמדת מהר"ב. ב. כאשר יבינו בה דבר מתוך דבר וכל אחת מנתיבותיה תדבר אל בני ישראל מתחלת החכמה ואומרת לי עצה וכו' לומר בשבילי שאתם עוסקים בי הוא יתברך נותן לכם עצה כי תצא למלחמה וכו' שמיעץ אתכם תצאו באחדות שהוא באמרי תצא בלשון יחיד ועל ידי עצתי זאת עם עסק התורה אל תיראו ואל תחפזו וכו' כי ה' א-להיכם ההולך לפניכם וכו' ואין זה רק עם זכות עסקים בי אמנם ותושיה כי גם שה' יתנו בידך הוא שיכניע את השר אך האנשים תהרגו בידכם ולא יבצר מכם לאות ותשות כח וזהו ותושיה עונה הבינה אחריה ואומרת אני בינה לי גבורה לומר כשאני בינה מצויה אתכם שתעסקו בבינת התורה לא תהיה לכם תושיה כי אני אעשה הכל גם עם השר גם עם אנשיו כי לי הגבורה כלה ועד ממהר שרי יששכר עם דבורה כי המה היו יודעי בינה לעתים, ומגן לא יראה ורמח, ותורתם היתה עושה כל המלחמה והם יושבי על דרך שיחו משיחים בתורת ה'.

או יאמר לי עצה שאומר הוא יתברך בשבילי היא עצה שאתה מתייעץ בעיון לדעת איזו אמתת ההלכה ונמשך לך בשבילי מזה תושיה שנתש כחך אל תחוש כי אינך בהשיגך הבינה בעיון כמשיג ענין גשמי כי הלא אני בינה כי את עצמי אתה משיג כי אני וחכמתי אחד ותשות כחך לי היא גבורה כי על ידה נוסף בי כח כביכול כמה דאת אמר ואנכי מלאתי כח את רוח ה' כנודע ליודעים חן הפך מה שעל ידי ביטול עסק התורה נאמר צור ילדך תשי חלילה, ומזה תבין אשר תעלה גם אתה:

משנה ב: אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוזף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלוחות מעשה א-להים המה והמכתב מכתב א-להים הוא חרות על הלוחות אל תקרא חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה וכל מי שעוסק בתורה תדיר הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לא-להינו: בישעיה (מ' ב'-ג') ז"ל:

הנה אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר פרשת ואתחנן כי התשובה העתידה תהיה על ידי התורה וכן ברעיא מהימנא פירשו פסוק עני ורוכב על חמור שהוא כי על זכות התורה יבא המשיח כמה דאת אמר יששכר חמור וכן אמרו רבותינו ז"ל כי כאשר יתעסקו במשנה תבא הגאולה דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם:

ונבא אל הענין והוא כי אחר אומרו כי מלאה צבאה שהוא כי תבא הגאולה בעת הקץ ואומר הוא יתברך הלא תאמרו: 'למה אני תופס בחינה זו? והלא אפשר שתזכו שאחישנה קודם עתה', או תאמרו: 'למה איני מעורר אתכם שתשובו קודם הזמן? שתזכו קודם! שאחישנה! לזה אמר: מה לעשות (עוד, אשר) ולא עשיתי? כי הנה קול קורא במדבר שהיא בת קול היוצאת בכל יום תמיד מהר חורב שהוא במדבר, שאומר:

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שעל ידי כן יהיה לכם חירות שעל ידי התורה אתם שבים ומפנים כל מכשול עון וזהו פנו דרך ה' שתפנו לו דרך לבא לגאול אתכם כי מכשולות אשמותיכם הם המעכבים ואשר אין לו עונות שידמה לערבה עם כל זה על ידי התורה ישרו מסלה לא-להינו שעל ידי התורה על העדר עון תדמה לדרך שמלבד שאין בה מכשולות גם יש בה מסלה מרוצפת אבני יקר לעורר לב המלך הקדוש למחר לבא במסלה ההיא וזהו ישרו בערבה מסלה לא-להינו:

כלם אחזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: בשיר השירים (ג' ה') ז"ל:

הנה ששים רבוא שנעשו על ידי קדימות נעשה לנשמע קנו שתי מעלות טובות. אחת שהיה להם לישראל זיין וכח לבטל מעליהם שעבוד מלכיות, שנית לבטל מלאך המות. וזהו כלם אחזי חרב, כי כל הששים גבורים שהם ששים רבוא מלאכי השרת, כלם היו אחזיין מהזיין שאמרו רבותינו ז"ל, שהוא... חרב נגד שעבוד מלכיות, שבו שם המפורש שהוא כנגד מלאך המות:

ואמרו מלומדי מלחמה, הוא, כי הנה ראוי לדעת, אם מעת העמדתן בהר סיני זכו אל היותם בני חורין מן המלכיות ומן מלאך המות, מה ענין אומרם ז"ל (אבות ו' ב') חרות על הלוחות, מה ענין הלוחות אצל מה שהיה (במתן תורה, שהוא) טרם (שהלוחות) ינתנו ארבעים יום?

אך הוא בלי ספק, כי כח החירות לא היה מוחלט מאז (מתן תורה), רק היה מעותד מעתה להתקיים בעת נתינת הלוחות, שאם היו זוכים לקבל לוחות ראשונות היה להם החירות. וזה יאמר מלומדי מלחמה, כי עדיין לא היו לכחות ההם כח ללחום לעומת צרת המלכיות,

רק היו מלומדי מלחמה בלבד על ידי מעמד הר סיני. והיה הלמוד מלחמה מה שאמרו ז"ל כי כל נפש ונפש שנמצאו בסיני, הנולדים ואשר עדן לא היו בעולם, קבלו כל אחד חלקו בתורה איש איש לפי בחינתו, והוא מה שמחדש כל תלמיד חכם וכל תלמיד ותיק בתורה להלחם מלחמתה של תורה כנודע, וזהו מלומדי מלחמה. ופירש ואמר איש חרבו כו', שכל איש מהששים רבוא מלאכים היה חרבו על ירכו שהוא הזיין, מפחד בלילות, שהם שתי לילות, ליל שעבוד מלכיות וליל חשך המות, כי שתיהן היה כולל כמדובר, שהיה זיין ושם המפורש חקוק בו.

משנה ג: הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר ואתה אנוש בערכי אלופי ומיודעי והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: במשלי (ד' ב') ז"ל:

אל יעלה על לבך לומר למה יקפיד הוא יתברך על תורתו אשר נתן לנו המלובשת ומוגשמת אצלנו הלא הבחינה הסודיית אשר לה היא העיקר אצלו יתברך אך בדרך הזה מה לו אם כל תבונותינו יהיו מומנה או מרוח מבינותנו עם היות הבחינה הזאת בלתי

מתיחסת אליו וגם היא כמלבוש בלבד אל תוכיות סודה. על כן אמר כי לקח טוב וכו' כלומר גם הנלקח ונתפס ביד אשר נתתי לכם שגשמיותה ככם לשתלמדותה ולא יעצרכם הגשם הלא טוב הוא ולא יעלה על רוחכם כי אחרי שנתתי והלבשתיה סלקתי ידי הימנה להיותה מלובשת כי קדוש אני ואהיה ככל נותן מתנה שמסלק הנותן ידו הימנה כי גם שנתתי לכם עדיין תורתי היא לכן אל תעזבוה וזהו תורתי אל תעזבו והוא כי גם בזה דבק הסוד והרוחני כשלהבת הבלתי ממשיית הדבקה בגחלת.

או יאמר כי הנה בשמות רבה אמרו רבותינו ז"ל על לקחת מתנות באדם שהתורה היא מקח ולא בחינם וזהו לקחת יכול שאתה צריך ליתן דמים תלמוד לומר מתנות וביארנו שם שלא ינכה ה' מזכויותיך בדמי התורה אשר זיכך השי"ת לתת לך כי אם כמתנה וזה יאמר פה אל תקל בעיניך מעלת תורתי להדבק בה כי הלא לקח טוב כלומר דבר הנלקח וטוב גם אם היה נלקח בעצם הוא טוב ותראו שנתתי לכם כלומר מתנת חיים בלי ניכוי אל תזלזל בה על תתי אותה חיים להקטין ערכה כי הלא תורתי היא מתיחסת אלי לכן אל תעזבו לבלתי הבין שלא מתוך אמריה:

משנה ד: כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

משנה ה': אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

כך היא דרכה של תורה...

מן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה: בדברים (ח') י"ב-י"ח) ז"ל:

הנה, העובד את ה' שהוא בעסק תורה ומצות, הוא, כי כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ואתה לא תעשה כן רק ואכלת ושבעת. ותחת התנאי השני שהוא ועל הארץ תישן לעשות מיישיבת העולם הזה עראי, אדרבה ובתים טובים תבנה וישבת. והלא תראה כי אתה העושה כן בקרך וצאנך ירבין, בקרך שלך וצאנך שלך הם אשר ירבין וכסף וזהב ירבה לך, כלומר, אך לא לעוסק בתורה ומצות, וכל אשר לך דוקא ירבה אך לא לאשר עושים עיקר מתורה ומצות. ובזה ורם לבבך הוא היצר הרע באמור, הלא העוסק בתורה הלא עיקר פירותיו בעולם הזה לו המה ולמה אין לו שופע טובה בעולם הזה ושכחת ההשגחה:

והנה טרם יפרש מה שיאמר בלבבו, הקדים ואמר ושכחת כו', והוא לומר, הלא אמרתי לך כי רוב טובה תמה מהדרך הטובה כי ורם לבבך. ושמא תאמר: 'הלא הוא יתברך ידע דרך עמדי לבעוט בטובה למה לא תיקן לפני הדרך לבלתי אחטא?'

לזה אמר: מה לעשות לך הוא יתברך (עוד, אשר) ולא עשה הוא יתברך? טרם תת לך הטובה הקדים הודעה לבלתי תחטא ולא שוה לו עמך,

כי ושכחת כו', כי כל כך ירום לבבך שהוא היצר הרע - כנודע מאומרו לבבך ולא לבך שהוא לכלול היצר הרע - שתשכח את אשר עשה לך ה' מטרם השפיעו בך את הטובה הזאת. והוא, אשר הוציאך מארץ כו'. לומר, אילו היית זוכר מה שהוציאך ה' מארץ מצרים מבית עבדים לא היית מתעלה ורם לבבך בהיותך עתה בבית חירות אשר בניית וישבת בהשתדלותך, כי אז לא השתדלותך הוציאך, כי מה כחך אז לצאת מארץ של מצרים הוא השר הנקרא כך כנודע מרבותינו ז"ל. וגם מה כחך להכניע המזל שהיה מחייב שעבד לא יצא משם לחירות, וזהו מבית עבדים שהיתה מצרים בית קבוע לעבדים בל יצאו משם עוד:

ואשר תתייחר מאשר בקרך וצאנך ירבין, הוא שתשכח המוליכך במדבר הגדול, שתחת ריבוי בקר וצאן היו לך רבוי נחש שרף ועקרב. וצמאון, ולא במקום שהיו בו מים אלא שנעלם ממך מקומם, כי אם אשר אין מים במציאות. ולו זכרת זה לא היית מתגאה כאשר בקרך וצאנך ירבין. ואשר תתגאה ברוב כסף וזהב על שבו היה לך ברכה בכל אשר לך כי כל אשר לך ירבה, גם זה לך שתשכח המוציא לך מים מצור חלמיש. כי הלא מה שתטעה הוא לומר שאשר לו עוצם יד במעוה יעשה חיל, הוא, כי לא תזכור כי הוא יתברך אינו עושה לך יש מיש כי אם יש מאין שהוא מים מצור החלמיש, ומכל שכן שכל אשר לך ירבה, שלא להקדמת היות לך כסף וזהב אתה צריך (בכדי שה' ירבנו), כי (הרי, כאשר) מאי דלא הוה (והיה אין), עשהו ה' אל הוה, (א"כ) מאי דהוה (יש), לא כל שכן (שלא צריך ה' להקדמת כחך ועוצם ידך?), ואם כן איפה, לא זכרת זה, שאילו זכרת לא התגאית:

ושמא תאמר: 'כי מה תעשה ליצרך הרע כי רע ומר הוא, ובמוצאו מקום להחטיא, שהוא בראות רב טוב העולם הזה, אז יחרץ?'

לזה אמר, כי גם זה גורם מה שתשכח המאכילך מן במדבר. ולא מן טבעי כי אם אשר לא ידעון אבותיך, שהוא לחם מן השמים רוחני אשר אין לו שייכות עם הגוף, כי אם כאשר כתבנו, שהיתה הנפש נזונית, כי לחם שמלאכי השרת נהנים ממנו, הוא, אלא שהיה שפע איכותו מתפשט גם אל הגוף ומקיימו. ולמה עשה ככה הוא יתברך להאכילך מן רוחני, הלא הוא למען ענותך את הגוף ולהתישו, כי בעשות עיקר ההזנה אל הנפש ושמירת מציתו יתפשט לגוף, החומר נכנע והיצר הרע גם הוא יושפל, הפך המזון הגשמי שנוון הגוף בעצם ואגבו מתקיים בו הנפש, כי אז על ידי היות מזון הגוף עיקר יתייחר יצרו בו ויאבדו. והוא לעומת מה שכתבנו על ואכלת ושבעת על ידי שביעת הגוף יחרץ היצר הרע להתייחר. וזהו אומרו יתברך הנה ארבעים שנה האכלתיך מן, לענות הגוף בעשות עיקר ממה שכנגדו, כי כשזה נופל זה קם, על דרך מה שכתוב אצלנו על פסוק ויהיו חיים לנפשך:

ושמא תאמר: 'הלא זה היה בשנים ההם אך עתה באכלם מאכל גשמי המשביע אל החומר ומצורף אל רוב טובה, ימצא יצרך הכנה להחטיאו?'

לזה אמר, ולמען נסותך כו', והוא, במה שכתוב אצלנו פרשת וירא על דבר נסותו יתברך את האדם כי הלא הכל גלוי לפניו יתברך ולמה ינסנו. אך הוא באחת משתי בחינות. או להודיע לזולת, (שידעו) צדקת הצדיק, שעמד בנסיון. או למען השביח צדקת צדיק בקרבו, כאשר כתבנו שם ממשל הפשטני שמכה בפשתן הטוב להשביחו. והוא, כי כאשר יביא יתברך את הצדיק בנסיון לוחם עם יצרו מלחמה רבה עד ינצחנו, ומאז נשאר יצרו הרע חשוב כמות, כל כך ניתש כחו עד שעוד לא ירים ראש. כן אומרת תורת ה', הנה ויענך את גופך במאכל הנפש המתיש את הגוף, ולמען נסותך

שישאר יצרך תש כח לבלתי ירים ראש, ועשה כן כדי להטיבך באחריתך. שהיה חפץ הוא יתברך לתת לך טובה בסוף, ולשלא תבעוט בה הקדים תחלה הענוי ההוא למען תקיים מאז התורה מעוני כדי שתקיים אחר כך מעושר, כי מה שתשאר אחר כך מהעוני נכנע לא יניחך להתגאות אחרי כן. וזהו למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך.

ושיעור הכתוב, למען ענותך, שתקיים במדבר התורה מעוני שהוא עוני הגוף בלתי אל המן עיניך, וגם למען נסותך שעל ידי המן היה החומר מזדכך ומשתבח כאשר ה' צדיק יבחן כדי שישתבח, והיה זה כדי להיטבך לתת לך רב טוב באחריתך ולא תבעוט:

ועם כל זה בעטת בי ואמרת בלבבך, כאשר גבה ורם לבבך כחי ועוצם ידי כו', כמפורש למעלה שהוא כחי שהוא השתדלותי שבנתי לי בתים טובים ואשב בם, ועוצם ידי אשר השיגה ידי זהב וכסף מאשר צאני ובקרי רבן, ובוהבי וכספי כל אשר לי הרבה ויהי לי כל החיל הזה:

ועל כן מה הוא תקון כל זה לבלתי תחטא, הלא הוא, כי זוכרת את ה' א-להיך כי הוא הנותן לך כח. כי הלא כאשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים לא היה לך כח לצאת, כמאמרם ז"ל גוי מקרב גוי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, והוא יתברך קירב צדק מאליו, ודרך מתנה נתן לך כח (כמו שביאר בבראשית ריש פי"ד: צדק אומר יברא שכולו מלא צדקות... כי צדק הוא הנותן כח לעשות חיל לישראל... כמד"א בצדקה תכונני וכו'), והיה צדק אזור מתנניו כו'), ומאז היה כדי לעשות חיל, להטיבך באחריתך. באופן כי גם החיל הזה הוא עשה ולא אתה כי הוא הנותן לך כח לעשות החיל אשר עשית. וכמאמרו יתברך באומרו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ כו' זבת חלב ודבש, ואם כן מאז נתן לך כח כדי לעשות גם הוא לך חיל:

כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן כו':

אמר לחכמה אחתי את ומדע לבניה תקרא: לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה: והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה ותאמר לו: זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים: נפתי משכבי מור אהלים וקנמון... הטתו ברב לקחה בחלק שפתייה תדיחני: ועתה בנים שמעו לי והקשיבו לאמרי פי: במשלי (ז') פס' ד' ה' י"ג-י"ז ב"א כ"ד) ז"ל:

בא להזהיר בל נטה אשורינו אחר חכמת טעות כי היא אשה זרה לנו מפאת נפשנו הקרובה אל קדושת התורה ויאמר כי יקרה בבנים נער חסר לב מעט מעט יבא בהיכליה עד כלה גרש יגרש עצמו מדת האמת ועיקריה כי מתחלה יבא בה כעובר דרך העברה בשוק משאה ומתנה ומאנה לנגוע נפשו אל פנת דעותיה הרעות רק אצל פנה ולא בפנה עצמה רק סובב בבלתי נגוע אל פנתה וגם זה דרך העברה ואחר כך קו לקו דרך ביתה יצעד פסיעה אחר פסיעה יהיה הולך ומחזיק בדרך בית פנימיות סברותיה המרים המאריים ולא העברה לבד רק יצעד כמהלך באהלי אפדנו ועדיין יבוש מפני הרואים לאחוז צדיק דרכה בפרהסיא רק בנשף בערב יום וכו' ויהי כי היחל האדם ללכת דרך ביתה אז תחרץ רוח אשה זרה להקביל פניו לפעמו במחנה אמונותיה והענין כי הלא אין לך עבירה שלא תדבק בכח הטומאה כי על כן כל העובר עבירה יוליד קטיגור מתיחס אל מקורה והנה גדולה שבגדולות העבירות היא הטעות, ובכן בבא איש דרך ביתה אז יצוא יצא כח הטומאה ההוא ולא תדבר בו כרומזת רק תעיר את רוחו כמדברת בו כאומרו העזה פניה ותאמר לו והיא

שית זונה מקושטת בייפוי טענותיה והיא זונה כי תחת אישיה גויי הארץ תקח את זרים אצלה קדושים אשר בארץ המה לטמאם בתוך טומאתה והיא נצורת לב כי תבא אליו בפתיות טענות חוסר לב או היא מקושטת כזונה מבחוץ אך תוכיותיה המתיחס אל הלב הבל הוא כי היא נצורת לב כעיר נצורה וזה דרכה כי לא תתחיל לך בפתח דבריה ברוע אמונותיה רק תקדים הקדמות והכנות תחלה ולאט לך הולכת ומעקשת דרכיה...

ואחרי התדבקה בו אז העזה פניה להדיחו מתורת ה' וישום כל מעייניו בזרה ותאמר לו זבחי שלמים עלי וכו' לומר טוב לך כי תעסוק בי מבדת משה וישראל כי הלא בתורה במסכנות תאכל בה לחם שאיננה בלעדי יסורין כי זה דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' ועל הארץ תישן אך בי אין צריך לומר שגם יהיה לך אך בשר לאכול כי אם גם להאכיל לזולת כשלמים שיש בהם לכהנים ולבעלים כן יהיו זבחים אשר תזבח ואכלת כשלמים להאכיל וזהו יהיה לך עלי ובשבילי. מה שאין כן על ידי תורת ה' שהיום לעשותה ומחר ליטול שכרה אך אנכי היום שלמתי נדרי ועל כן לטוב לך לשבוע לחם יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך כי קדמתני אתה ובמקום שעל ידי עסק התורה על הארץ תישן, מרבדים רבדתי ערשי וכו' כי כל מלכים ויועצי ארץ מצעות כבוד יציעו תחתך לשמוע יפה חכמתך ולבל תאמר הלא תורתי תהנה לנפשי ובך יהנה גופי לבדו, לזה אמר נפתי משכבי מור אהלים וקנמון כי ריחנים טובים הנפש נהנית מהם.

והנה על כל הדברים האלה, הלא נפלא לאמר מי פתי מאשר ראה תורת ה' תמימה, ישמע אליה לדברים הרעים האלה, לזה אומר הטתו ברב לקחה וכו', כי אחרי שברוב לקחה שלקחתו בתחלה והחזיקה בו, לאט לו הטתו

לשמוע את דבריה, נמשך שאחרי הכנסו בחלק שפתיה תדיחנו, גם שאין בתוכיות עניינה ממש לא יביט רק אל חלקות שפתיה...

אחר צוותו אותנו בל נצא מקדושה חמורה של תורה לטומאה רצוצה של חכמת טעות, כי על ידה, הלא כמו זר נחשבו לומדיה לפניו ית', תחת היותם בנים לה', וכי מעט מעט תגרשם הזרה, עד יפילם במהמורות בל יקומו. והנה היה מקום יאמרו נא יראי ה': 'הנה אינו דומה ההולך לתומו לאיש נזהר, כי עתה הנה הזהירנו והודעתנו דרכי פיתוייה, וגם כי ננסה לעבור בה (ללמוד חכמות חיצוניות) לא נירא מרבבות פיתוייה, כי על משמרתנו נעמוד כי מוזהרים ועומדים אנו מאתך, ואם חלילה תטה אשורינו אם נעבור בה, הלא לא יבצר ממנו מאומה מאזהרותיך, אלא לדעת לשוב עד ה' אלקינו, ואל תעצרנו יד אשה עצורה לנו, אשר היחלה לטמאנו ולהוציאנו ממשבר בנים לה' אלקינו'.

על כן בא שלמה ברוח קדשו כאלו התורה היא המדברת ואמר, ועתה בנים כלומר עתה בהיותכם אצלי בגדר בנים, כי לא באתם עד עתה אל האנחה של חכמת טעות, שמעו לי להתרחק מעליה ככל אשר צויתי, והקשיבו לאמרי פי ולא אל חלק שפתי זרה, אשר אמרתי כי בחלק שפתיה תדיחך, כי שתים הנה חלוקי דברותי מדברותיה. א', כי שלי הן אמרים ולא חלקת לשון בלי איכות. (ואי"ת הלא (בפס' ה') 'אמריה החליקה' הוא לי אמירה לי איכות? וי"ל דאיתא (ירושלמי תענית פ"א ה"א) 'אריב"ל אם יאמר לך אדם איכן הוא א- להיך אמור לו בכרך הגדול שבאדום. מה טעמא? אלי קורא משעיר'. ע"כ. ובמפ': שגם שם באדום וכו', שמלאים כפירות וחכמות חיצוניות, גם שם מוסתר השי"ת. והרי זהו נכלל ב'איכות' אמירה הנ"ל. והנה גזר השי"ת אשר "וכבודי לאחר לא אתן" (ישעיה מ"ב): ועל כן אין כבודו ית' הנ"ל יכול להתגלות שם כלל. וזהו פי החליקה אמריה: שמכלל גזרה ההוא, אשר כפירת שפתי אשה הזרה גרמה אשר

החליקה והסתירה כל טוב א-להי הגנוזים תוך אמריה)

שנית, כי של הזרה מתייחס אל השפתים בלבד ולבה בל עמך, ו(אבל) מאמרי (מתייחס) אל הפה המוגיע חללו עד חלל הלב, וז"א הקשיבו לאמרי פי מקביל אל אומרו למעלה בחלק שפתיה על הזרה:

פת במלח תאכל וכו': (גם הוא פירוש על מיעוט שינה במשנה ו')

אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם: רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל: במשלי (כ' י"ג י"ד) ז"ל:

דרך פשטו ילמדנו מוסר השכל, אל יבטח איש בעשרו לחשוב כי כן יהיה תמיד, ולא יחסר לו גם עודנו סרוח על ערשו, כי הלא תנתק ותמוש היתד התקועה ויורש ותכפל רעתו, כי נתלמד בעצלה תפיל תרדמה ושינה ולא יעשה לביתו, ויגדל שבר רעבון ביתו. עוד אוסיף להזהירך, אל תרגיל עצמך במותרות וזהו פקח עיניך לראות את הנוול ושבע לחם, ולא תשבע בשר ויין וכיוצא בהם, רק לחם לבדו לבלתי הרגיש צער הדלות כי יבא עדיך, והוא מוסר התורה באומרה בשר לאכול ולחם בבקר לשובע, שלא הזכיר שביעה כ"א על הלחם לבדו.

ודרך רמז יאמר פן יאמר אשר סיגל תורה ומצות לרוב אך עשרתי מצאתי חכמה ומצות, עתה אנוח לי ואישנה בתרדמת שטף קנייני העה"ז, כי הלא רע ומר המעשה וזהו אל תאהב כו', לומר אל תאהב שינת תרדמה שטופו של ממון פן תורש מכל אשר סיגלת, ולא בלבד אהבת השינה תשנא כי אם גם היותך נוטה אל עסקי העולם זה, באופן שלא תישן מעסקי העולם הבא, זולתי שיהיו עיניך בלתי פקוחות על דרכי תורה ומצות, כי גם מזה תשמר וזהו פקח עיניך, ואם סיגלת כבר עוד

תוסיף, ושבע לחם אלקיך מלחמה של תורה.

או יאמר אל כל איש ואיש מתופשי התורה, אל תאהב שינה כי גם בלילה לא ישכב לבך, כי אין עקר רנה של תורה אלא בלילה פן תורש ותשכח תלמודך, וזאת שנית תעשה, אל תאהב מותרות ומעדנים המאטמים עיני שכלך מהשכיל על דבר, רק פקח עיניך הם עיני שכלך ושבע לחם, ולא משמנים וממתקים כמאמר התנא פת במלח תאכל, ... פן יאמר איש הבוחר בתורה ופת במלח יאכל, אני עניתי מאד כי תושיה מתשת כחי, וגם בשר ויין לא יבא אל פי, כי אם הלחם אשר אני אוכל, ולא על הלחם לבדו יחיה האדם, וכי האם כל איש צדיק תמים רע בעיניו שיצטרך תמיד לצרפו כמצרף וכמטהר כסף, לזה אמר אל תתמה על החפץ, כי הנה רע רע יאמר הקונה יתברך, כאלו תמיד אומר עדיין אתה רע ורחץ וטהר, אך ואזל לו כמו"ל במדרש חזית על דודי ירד לגנו כו', שהקב"ה בא אל העה"ז ומריח בצדיק ונוטלו ומוליכו עמו למעלה, וזהו ואזל לו שהקונה אוזל לו מפה אז יתהלל במהלל איכות הצדיק כי טוב, ולמען זאת מבקש להשביחו ביותר ולא שיאמר לטוב רע חלילה:

משנה ו': גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכת שפתים בבינת הלב בשכלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים ביישוב במקרא במשנה במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט תענוג במיעוט שחוק במיעוט דרך ארץ בארך אפים בלב טוב באמונת חכמים בקבלת היסורין המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג

לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אהב את המקום אהב את הבריות אהב את הצדקות אהב את התוכחות אהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמוד והלומד על מנת לעשות הממחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות...

כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתם אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל: זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם: זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים. אשר צוה יי את משה בהר סיני ביום צונו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ליי במדבר סיני: ב' צו (ויקרא ז' ל"ד-ל"ח) ז"ל:

הנה פשט הכתוב יראה, כי למה שעתה סיים כל מעשה הקרבנות שהתחיל מפרשת ויקרא, שלא נשאר רק קדשי שעה שבפרשת שמיני, וסדרי המועדות שמזמן לזמן. על כן, כהתיימו כל קרבנות חובה ונדבה, אמר, זאת התורה וכו' שאמרתי היא לעולה למנחה וכו'.

א. וראוי לשים לב, שאם כן הראוי היה יאמר, זאת תורת העולה והמנחה וכו', ולא יאמר בלמ"ד לעולה למנחה וכו'!

ב. ועוד כי כל הפסוק מיותר!

והנה אמרו רבותינו ז"ל שהכונה היא לומר שנשלמה פרים שפתינו. כי בעסוק בתורת עולה, מעלה עלינו הוא יתברך כאילו הקרבנו עולה. ועל דרך זה במנחה או בחטאת וכו'. וזהו התורה לעולה וכו', כלומר בעד עולה ובעד מנחה וכו'.

ג. ועדיין קשה, למה נאמר ענין זה פה מבמקום זולת זה?

ד. ועוד אומרו, אשר צוה ה' את משה בהר סיני, מי לא ידע כי זאת התורה צוה ה' את משה בהר סיני?

ה. ועוד אומרו, ביום צונו את בני ישראל להקריב וכו', שהוא דבר משולל גיזרה, כי מה היה ביום צונו את בני ישראל להקריב את קרבניהם, שאם הוא לומר שהיה במדבר סיני, מה בא להודיענו שלא ידענו, וגם מה יתן ומה יוסיף לנו בהודעה זו?

ויתכן, לימדה אותנו תורתנו הקדושה, מאמר התנא:

כי גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, אלא שהתורה מביאה אותם על הסדר, כי תחלה אומר כי הכהונה גדולה מן המלכות, ואחר כך אומר כי גדולה תורה מן הכהונה. ובכלל הדבר הוא, כי מכל שכן שהיא גדולה מן המלכות. באופן כי שלשה כתרים הם בהדרגה, מלכות, ועליה כתר כהונה, ועליה כתר תורה. והוא, כי אחרי אומרו כל ענין עבודת הקרבנות, ואמר כי לקח ה' מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם לתת לכהנים. והנה ממוצא דבר, יצא עתק מפי איש שומע, לומר, עשר ידות יש במעלת כתר מלכות על מעלת כתר כהונה. כי הלא המלך, מלבד מה שמשתרר גם השתרר, הנה המס ומנדה בלו והלך (מיני מסים) נוטל מאת העם דרך שררה וכבוד. אך הכהן הלחם אשר הוא אוכל, משיירי קומץ המנחה, או הבשר מהקרבנות, הלא יראה כעני

המחזר, ונותנים לו איש איש מתבשילו. או חלף שכירות עבודת אדם כי יקריב קרבן על ידו, כשכיר יקבל פעלו, וכדי בזיון תחת כתר כהונתו:

על כן להסיר מלב איש בער לא ידע להשכיל, בא הא-להים ויאמר, זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' לו. זאת שאמרתי שיקחו אהרן ובניו חוקת עולם משלמי בני ישראל, אל ימעט בעיני משחת רבות הכהונה מהמלכות, שהמלך נוטל מס דרך שררה וכבוד, והכהן כעני המחזר. כי אדרבא זאת משחת אהרן ומשחת בניו, כי משחת רבות וגדולה תחשב להם. כי הלא היא מאשי ה', שהוא משולחן גבוה, מאש מן השמים הם נוטלים, משולחן מלכו של עולם. מה שאין כן המלך שמאת העם הוא נוטל ולא משולחן המלך הקדוש. והטעם הוא, כי ביום הקריב אותם לה', לומר, כי אינו דומה המלך שבהקריב עצמו למלוך, אינו לכהן ולשרת לה', רק לשרת את העם לצאת ולבא לפניו. אך הכהן ביום הקריב אותו, הוא לכהן לה'. ועוד יתרון אחר במה שמקבל מאת העם, שאינו כמלך, שאין מתנות העם אליו רק עודנו מלך עליהם, אך לא אם יעבירוהו או אם ימות וכן אין לו שייצולח למלוכה, כי לא יקבל זרעו מאת העם, מה שהיה מקבל המלך אביו. אך הכהן לא כן, כי אם אשר צוה ה' לתת להם, ביום משחו אותם מאת בני ישראל, נשאר גם לזרעם אחריהם חוקת עולם לדורותם, הנה כי גדולה הכהונה:

ודע לך, כי כתר התורה גדולה אפילו מן הכהונה, כי הלא זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וכו', כי זו, בכללה נכללת העבודה. כי אפילו בעסוק איש בתורת הקרבנות, מלבד זכות עסקו בתורה, תהיה לו גם כן כמקריב הקרבנות. ואין זה כי אם מהיותה גדולה ועולה על גבי הכהונה:

ועוד לך ראה, והיא, כי הלא אשר צוה ה' את משה בהר סיני וכו', לומר ראו

עתה כי גדולה תורה מהקרבת, כי הלא התורה, היא אשר צוה ה' את משה בהר סיני, שהוא מקום קבלת התורה מפי עליון, ואז לא צוה על הקרבת, אך ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה', היו במדבר סיני ולא בהר סיני. שהוא אחר שחטאו בעגל, ולא היו בהר רק במדבר, שם נצטוו על הקרבת לתיקון אשמותם. אך לא בזמן הקדושה הגדולה, שהיתה בעמדם בהר סיני. ואם כן איפה אמור מעתה, איזה הוא הגדול, הנאמר (בהר) סיני או הנאמר אחר כן (במדבר סיני):

במיעוט סחורה:

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יהוה אלהיך: ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ונתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן ובין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה וביתך: בפ' ראה (דברים י"ד כ"ד-כ"ו) ז"ל:

ראוי לשית לב:

א. אל אומרו כי ירחק ממך המקום, כי בכלל אומרו כי ירבה ממך הדרך ההוא!

ב. כי הלא בהיות איש רחוק מעיר אחת לא נאמר כי ירחק המקום ממנו כי אם שירחק הוא מהמקום, כי הלא המקום לא יקרב ולא ירחק כי קבוע הוא, אך האדם המתנועע עליו יצדק לומר שירחק מהמקום או יקרב, ואם כן איפה מהראוי היה לומר כי תרחק מהמקום ולא כי ירחק ממך המקום!

ג. למה זה האריך ואמר אשר יבחר ה' א-להיך לשום את שמו שם, כי באומרו המקום יובן, כי בפסוק הסמוך דסליק מניה אמר ואכלת לפני

ה' א-להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם ולמה חזר פה לאומרו?

ד. אומרו כי יברכך ה', מי לא ידע כי ברכת ה' היא מעשירתו?

אמנם יתן דופי במדת בן האדם לבלתי החזיק טובה לקונו, ויספר בשבחו של מקום שמעביר על מדותיו יתברך, ומנהל את האדם לאטו לפי שיטתו מרוב ענותנותו עם עוצם גדולתו. והוא, כי כמקרה בני האדם בכל דורותינו תספר תורתנו שהיה נקרה לקצת עשירי עם בימים ההם. והוא, כי אם יאמרו לאיש בעל עשרת אלפים דינרי זהב ונושא ונותן בהם, למה לא תקבע עתים לתורה כראובן שכל נכסיו לא יגיעו עד מאה דינרין ושונה הלכות בכל יום, כי אז יחרץ העשיר ויענה עזות לעומת שבא לדבר אתו ויאמר אליו חבל על הלחם אשר אתה אוכל ואתה שור ולא אדם חמור ולא איש כי לא בדעת תדבר, כי הלא ראובן אשר הזכרת אלי הן מעט אשר לפניו בשעה אחת ביום יספיק לו ליטפל בעסקו, אך אנכי כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי הלואי כל היום וכל הלילה יספיק לי לשאת ולתת בממוני, כי לפעמים לאכול אין לי פנאי ומה גם עתה לעסוק בתורה. הנה כי יאמר כי אשר הטיב השם יתברך מעט אליו יאתה לעסוק בתורה, אך הוא אשר הרבה ה' להטיב לו אין ראוי לו לעסוק בתורת ה' אשר עשה לו את החיל ההוא. ואוי לאזנים שכך שומעות מפי האיש ההוא כי אין הוללות וסכלות וכפיות טובה גדולה מזו. והלא כדבר הזה אחשבה דברה תורה על איש אשר נתן לו ה' הון ועושר וירבה לו מאד מעושר דגן תירוש ויצהר ומעשר בהמה אשר חנן לו ה'.

והנה אם חשק בית ה' היה שקוע בלבו הראוי לו יאמר הנה אם מעט היה אשר חנני ה' הייתי הולך שמה, ולמה אגרע לבלתי לכת להחזיק לו יתברך

טובה על כל הטובה אשר הרבה להיטיב לי, מקל וחומר מאיש רש אשר בית ה' ילך, לבלתי היות לו יתברך כפוי טובה על המעט אשר נתן. ואדרבה אמור יאמר למי יאתה ללכת אל עיר ה' אם לא למי שיוכל שאתו כי מעט הוא, אך אני ירבו עלי משואותי ויהיו עלי לטורח. נמצא כי לפי רוב הטיבו יתברך את האדם ימעט מהחזיק לו יתברך טובה, ואין זה כי אם שהונו אשר נתן לו ה' היה סבה שיוסר מלבו חשק בית ה' וקדושת המקום אשר בחר ה' לשכן שמו בו והולך ונשמט מיראתו יתברך.

וזה מאמר הכתוב וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, ויראה לך כי איש אשר כל השיעור הרב לו כמון לא יתחייב ללכת כי יהיה עליו לטורח וילאה נשוא, אתה דע לך כי אין זה כי אם שהמקום הקדוש ההוא ירחק, וזה כי ירחק ממך המקום. כי אם אתה תמעט בחשקו, הלא הוא וקדושתו ירחק ממך אז יותר, וזהו כי ירחק ממך המקום. ושמא תאמר ואיך יצדק לומר שהמקום רחוק ממנו והוא בית שאין לו בחירה, לזה אמר, אשר יבחר ה' לשכן שמו שם, ואם כן באמרי המקום הוא שם, ה' השוכן שם כי הוא המתרחק ממך על שלא שמת לבך לאמר האם יאבד הוני אם אשכיר כמה סוסים וחמורים ונשאו אתי. ומה גרם לך לומר כי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, הלא הוא רוב טובה אשר יברכך ה' א-להיך. נמצא כי זה הוא הגמול אשר תשלם לו יתברך, כי אם לא היה מרבה להיטיב לך היית זהיר ללכת אל בית מנוחתו יתברך, ועתה שהרבה לך רוב טובה תבקש לישמט, וזהו אומרו כי יברכך ה' א-להיך, ועם כל זה לא אבעט בך ואנהלך לפי שיטתך כי אתקן לך באופן שבלי לאות ועמל תבא שמה, והוא, כי ונתת בכסף כו':

כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם:

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וכו': במגילת אסתר (ב' כ"ב) ז"ל:

הורה לנו מוסר נאה ונחמד, בל יאמר אדם כל אחד ידרוש אחר שלום וטוב עצמו, וה' ידרוש שלום הכל. כי הוא בהפך, שכל עוד שהאדם שם פניו להטיב אל עצמו ולא את רעהו, וגם רעהו כיוצא בו, אז אין הקדוש ברוך הוא מטיב את אחד מהם. כי אדרבה המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה כמה דאת אמר וישב ה' את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו. ואיה איפה מצות ואהבת לרעך כמוך הכוללת כל התורה כולה. אמר כי מרדכי ואסתר יחד שניהם החזיקו בטוב מדה זו, שכל אחד היה מסתכל להטיב לחברו, וה' הטיב לשניהם. וזהו וידע הדבר למרדכי, ואם היה זולתו היה מגיד למלך שיטיב לו, ולא רצה רק להטיב את אסתר, ויגד לאסתר המלכה להטיב לה שתמצא חן בעיני המלך שתאמר מעצמה. וכראות אסתר חסד מרדכי שהיה חפץ יותר בטובתה מלהטיב לעצמו, עשתה גם היא חסד, ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי כדי שיטיב לו, כאשר היה באחרונה כי על ידי זה גדל את מרדכי.

והנה ראוי לשים לב:

מה זה היה למלך אחשוורוש שהיה דרכו להחזיק טובה ולהיטיב למטיבים לו, וכמו שאמרו ז"ל כי זו אחת מטובות שנמצאו בו. ולמה זה כאשר אמרה לו אסתר בשם מרדכי לא עשה לו יקר וגדולה על זה, עד שתידד שנתו מעיניו ואמר להביא את ספר הזכרונות וכו' וימצא כתוב כי הגיד מרדכי וכו', ושאל כמתמיה מה נעשה יקר וגדולה למרדכי, והלא טוב טוב בעתה יחישנה הגדולה והכבוד?

והנה המתרגם נדחק לפרש שאומרו ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, כי אין אומרו בשם מרדכי חוזר אל אמירת אסתר כי אם אל הכתיבה, וז"ל המתרגם: ואמרת אסתר למלכה ואיכתב בשום מרדכי.

ואפשר כי אמרה אוי לי אם אומר למרדכי שיגיד למלך, כי אולי כשיבוקש ולא ימצא ויחזיקו את מרדכי למוציא דבה ואחייב את ראשו למלך, ומה גם לרבותינו ז"ל שאלמלא בא גבריאל והטיל נחש במים היו מסתירים הדבר וימצא בדאי. ואוי לי אם לא אומר שאם ימצא כדבריו אהיה מונע טוב מבעליו. על כן יעצוה כליותיה שלא ילך מרדכי ויגד למלך כי אם אסתר בשם מרדכי. כי אמרה אם ימצא כדבריו בבוא סופרי המלך לכתוב בספר אז אלי יבואו, אספר להם איך נודע אלי הדבר לכתוב אמיתן של דברים, ואגיד להם אשר הגיד מרדכי, ומתוך כך יודע למלך ויטיב עמו. ואם לא ימצא כן אומר כי לשמע און שמע מרדכי ולא יאשם, ושעל כן הגיד לי ולא הלך אל המלך. והנה המלך ראה שני דברים:

א. שלא בא מרדכי להגיד למלך, אמר בלבו לא להנאתי עשה, מאשר לא בא אלי כי אם לאסתר יורה שאינו חולה עלי, ועל כן אינו גולה את אזני, רק אמר לאסתר, ואלמלא אסתר חסה עלי הייתי מת כי היא מעצמה נדבה רוחה אותה להיטיב לי.

ב. כי לא נודע אליו הדבר בעצם כי על כן לא הוזכרה הגדה רק אמירה לבדה בעלמא בשם מרדכי.

על כן כשבוקש הדבר וימצא לא נעשה עמו דבר, כי אם ויכתב, כאשר אמרנו, כי סופרי המלך לכתוב דבר שואלין ודורשין מעשה שהיה איך היה, ואז בלי ספק הכתיבה להם אסתר מה שנמצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש וכו' אשר בקשו לשלוח יד במלך. והוא כי תיקנה הכל, אחד שאת

שמה לא הזכירה רק אשר הגיד מרדכי בלבד. ועל השנית, להורות איך לא להיותו בלתי עושה להנאת המלך לא הגיד למלך, מה עשתה, היפכה הסדר, ולא הכתיבה בגתן ותרש בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש והגיד מרדכי, רק היפך מן המאוחר אל הקודם אשר הגיד מרדכי וכו' אשר בקשו. והוא שאם היתה מכתבת הדברים כסדרן היה נראה במספר סדר המעשה, לא שהגיד מרדכי על דעת הציל ממות נפש המלך. אך עתה יורה כי כל ישעו וכל חפץ בהגידו היה להיותו חס על המלך, וזהו כי הגיד מרדכי וכו', כלומר כי מה שהגיד מרדכי היה על אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש למען לא ישלחו הרשעים במלך ידיהם, ועל כן כאשר וימצא כתוב אז נחרץ המלך לאמר מה נעשה יקר וגדולה וכו'. אמנם בהכתב הדבר כל כך היה בלבו שאין ההטבה ראויה למרדכי כאשר כתבנו, שלא שת לבו לראות אשר היו כותבים, עם היות שויכתב בספר דברי הימים לפני המלך ממש, ואדרבה הגדיל את המן שכנגדו על הדבר כאשר מבואר בס"ד.

משנה ז: גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגניך ואומר אורך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך:

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אונך: אל יליון מעיניך שמרם בתוך לבבך: כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא וכו': במשלי (ד' כ'-כ"ב) ז"ל:

רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך:
במשלי (ג' ח') ז"ל:

אמרו רבותינו ז"ל חש בראשו יעסוק בתורה אל תקרי לשרך אלא לראשך והוא על חסרון א' מהרישי"ן. וגם למה ניח העיקר ויאמר שכל תרופת התורה תהיה אל מיחוש קל שבשרך? ולפי דרכנו הנה כתבנו כי באומרו ושנות חיים כלל כל טוב העולם הזה שלא יחיה חיי צער וזולתי של חיים וטובה והיה אפשר לומר כי גם שינצל מחלאים רעים ומטרידים אך שתים לא יעדרו ממנו מתילדים מעסק התורה בטבע והיה מקום לומר כי המה היו בכלל התשבות כח שהתורה מתשת כחו של אדם שאי אפשר בלתי והוא א' כי הנה צונו להקשיב לחכמה ולתבונה ולבקשה ככסף ונמטמונים שהוא בחקירה עיונית ב' שנעסוק בה תמיד בל נשכח כאומרו בני תורת אל תשכח והנה כפי הטבע התמדת העיון תעכב העכול ותוליד מחושים במעים ובשרירי הבטן אשר משם יסתעפו כלם ומהתמדת עמלו בתורה יבא עד דכא ותיבש גרם כי על כן ברך יעקב את יששכר יהיו גרמיו כמטיל ברזל לרבוץ בין המשפטים כחמור על בחינה זו על כן אמר גם מאלה לא תחוש כי על הא' אדרבה רפאות תהי לשרך ועל הב' ושיקוי לעצמותיך כי מח עצמותיך ישוקה כי אשר חשבת למכאיב יחבש.

או יהיה שיעור הכתוב הלא אם כמו זר יחשב לך היות יסורין בדילים מהעוסק בתורה מבשרך הנה תחזה כי הלא דברי אמת כי הנה התורה רפאות תהי לשרך וכו' ושתייהן שלא כדרך הטבע כמדובר ואם כן תהיינה אלה לך לאות ומופת על יתר הדברים כי השגחה הנה ולא בטבע שעל ידי עסקך בתורה יהיו לך שנות חיים.

או יאמר כמאמר ז"ל בשחיטת חולין כי אין תרופה בטבע למי שיצאו או נתקלקלו תכונת מעיו ושרירי בטנו רק על ידי בעתה שיפחידוהו ואז יכוננו והפכו

רבים ברטיה אחת ועל ידי שמיעת התורה שהיא משל אל רטיית האזן ימצא חיים לנפש ורפואה לכל אברו בשרו כאחד וזהו אומרו על הנפש כי חיים הם למוצאייהם כלומר שלא ימצא חיים אחר ימים בשומו בפועל מה שישמע כי אם מאז ימצאם שהוא מעת השמיעה ימצא חיים וזהו למוצאייהם וגם לכל בשרו מרפא כאחד ברטיית האזן הפך הרופא שלא ירפא מכות כל בשר אדם ברטייה אחת כי הלא כל אבר מאברי כל בשר איש יחלה ויטמא על ידי חטא או עון הנעשה בו עם שלא יראה לעיני בשר וזה ירפא לו כאמור.

או יאמר מוצאייהם, כמה דאת אמר או מוצא אבידה והוא כי הלא עד אשר לא יבואו לעולם נפש רוח ונשמה לא יבצר מהן או מהב' הגדולים ידיעת התורה וישכחה בבואן כמאמר רבותינו ז"ל שנשכחת בלידה ויהיה כי שמעוה בעולם שהיו בו למעלה או שנפשו יודעת מאד כי יחד בהר סיני שם נמצאו ושם היו וקבל כל אחד חלקו מאז כאשר כתבנו למעלה כלל הדברים כי בבא הנה נפש ורוח כל אדם אבידה גדולה הם אובדים היא התורה ואם האיש יאטם אזנו משמוע תורה כל חלקי הנפש יבכו לאבידה שאבדו ויכאבו כי אבדו חיי העולם אשר היה בם וגם שבהעדרה תדבק בם רעת מות שאול ואבדון אך בשרו לא מצא אבידה במוצאו התורה כי לא לו היתה מעולם כי לא מאיכותה הוא אף על פי כן גם שעיקר ההטבה היא לאשר אבדו האבדה הם חלקי הנפש גם לבשר תהיה הנאה רבה וזהו כי חיים הם למוצאייהם הם הנפש והרוח אשר היתה אבודה מהם וגם לכל בשרו אשר לא למציאה תחשב לו תהיה מרפא על דרך שעל ידי האזן החומרית תבא על ידה ההקשבה ויהיה המרפא מאשר יחלה ממכת טומאת העבירות זולת החלאים הטבעיים כמדובר:

מה שאצטרך להכביד תשמע הקשבה כוללת ב' אוניך הוא לדברי הקשים, אך לאמרי בהטיית אוניך הא' תספיק, כי מעצמך תבא להטות גם שתייהן, והנה ברטיית (בהטיית) האזן אשר היא ההקשבה לדברי תורתך תעלה ארוכת כל חולי וכל מכת חטא ועון, כי תשמע ותחי נפשך וגם תעביר רעה מבשרך כאשר הקדמנו, ופירש ואמר, אל יליו מעיניך וכו'. לומר שע"י ההקשבה תמשך אחריה באופן שאין חטא בא על ידך והוא כי ע"י הקשבת האזן ימשך לעינא וליבא ואחריהם כל איברים ימשכו, כי הלא שניהם סרסורי דעבירה עין רואה ולב חומד ואברים גומרים, ולכן אשר לא יליו מעיני דברי התורה וגם ישמרם בתוך לבו, הרי ב' הסרסורים כל מעיינם אל דברי התורה, ואיך ישעו בדברי שקר להחטיא אותך לי, כי הלא אויבך תשלים אתך ויהפכו לסרסורי דמצוה, וזהו אל יליו וכו' לומר ע"י הקשבה ימשך שאל יליו מעיניך ותקנה הסרסור הא' וגם אתה על ידי הכנה זו שמרם בתוך לבבך ותקנה גם הב' כי קל הוא ומה טובו אמרו באומרו לבבך המורה על ב' יצרים ולא אמר לבך לרמוז מאמר ירושלמי על ומצאת את לבבו נאמן לפניך שהוא ב' היצרים שהוא כי גם בעסקים המתחסים לחומר ויצר הרע יצרפהו במחשבות תורת ה' ומצותיו בכל טוב כונת עבודת ה' בכל פעולותיו החומריות ולא למלאות תאוותו החומרית. כמאמר הרמב"ם ז"ל על בכל דרכיך דעהו כי בכל פעולה גשמית יכול איש לעבוד את ה' כי יתן אל לבו באכול ושתו לקיים נפשו בגופו לעסוק בתורה ובמצות ובמשגל לקיים עונה ופריה ורביה וההיקש בשאר, נמצא שעל ידי ההקשבה אל תורת ה' ימשך שאל יליו מעיניך וכו' ויהיו סרסורי דעבירה להם למס ועבדוהו.

והמתיק בלשונו משל רבותינו ז"ל מהפרש הרופא שלא ירפא אברים

הוא לתרופת מי שנתביש גרמו כי תרופתו השמחה והמנוחה כענין ושמועה טובה תדשן עצם וכמעשה דאספסינוס על ידי רבי יוחנן בן זכאי באופן שתרופת השרר הוא עיקר כוונות המעים ותרופת יבושת עצם הם הפכיים זה בבעתה וזה בשמחה ומנוחה אמר ראה נא השגחת התורה על המחזיקים בה כי רפאות תהי לשרך וגם שיקוי לעצמותיך כאחת.

או יאמר כי למיחוש השרר צריך דבר ממשי כתחבושת ולעצם צריך משקה שמוח עצמותיו ישוקה והם הפכיים אמר כי שתיהן כאחת תעשה התורה מאלה לעוסק בה:

~ ~ ~

עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר: במשלי (ג' י"ח) ז"ל:

עץ חיים היא וכו' אמרו רבותינו ז"ל שידבר על מחזיקים בידי לומדיה ולדעתם יאמר אין צריך לומר לומדיה כי אם גם למחזיקים היא עץ חיים כענין יששכר וזבולון ושמעון אחי עזריה וימשיל הדבר אל עץ חיים ולא אמר אורך ימים למה שהעוסק בתורה בעצמו חיי עולם נטועים בתוכו ובאיכותו כי היא באמת חיי עולם ועליה נאמר ובחרת בחיים והמחזיק בידו שלא ירפה ממנה גם הוא ימצא חיים אמר שידמה המחזיק הלז לנוטע אילן ומשקהו ומקיימו לאכול מפריו שאם יצויר יטע איש אשל שפירותיו יהיו חיים ממש ואכל וחי לעולם מה מאד גדלו מעשיו וכן זה הדבר המחזיק ביד הלומד אשר יעמידנו ויאכילנו וישקנו למען יתמיד להפריח ולהוציא פירות תבונת התורה יום יום הוא כמעמיד ומשקה אילן שפירותיו חיים ויאכל מהן מעמידו וחי לעולם כי התורה עצמה מפרחת ועושה פירות בתלמיד חכם ההוא וגם אשר לא יהיה למחזיק ולמעוז בעצם כי אם תומך ומסעד בדבר מה גם הוא יאושר לפי ערכו וזהו ותמכיה מאושר ויאמיר בהלומד מה שאין כן לתומך ביד עוסק בחכמה וזולתה:

~ ~ ~

כי לוית חן הם לראשך וענקים לגררותיך: במשלי (א' ט') ז"ל:

כי לוית חן הם לראשך וכו' בשום שכל והבין:

א. מה ענין הלוי והענקים?

ב. נתעורר גם על אומרו גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!

והוא בהקדים כי הן ידענו כי מלבד שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה והן הם הדברים במחזיקים ועוסקים בה זולת זה יתלוו אל האדם כמה וכמה מלאכים קדושים הנעשים מכל מצוה והדרכה ממוסר אבינו ותורת אמנו שהזכיר והן הם המצילים את האדם מכל צרה את הגוף בעולם הזה ואת הנפש מכל המתרגש אחר המות.

עוד הקדמה ב' כי כוחות הקדושה אשר יעשה בעסק תורה ומצות וקיומם הם המהדרין ומעטרין אותו בעולם הבא כמאמרם ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, הן עטרות שלהם אשר קנו במצותיהם כי בהם יתהדרו ויתעטרו זולת עושר אושר הנאת המועיל והתענוג שיקנה על ידן כנודע.

והן אלה דברי שלמה פה לומר ראה נא בני חין ערך מוסר אביך ותורת אמך כי הלא מנוחת האדם וטובו לג' יתחלק.

א. סילוק היזק להיות מצרה נחלץ.

ב. כבוד והדר.

ג. עושר קנינו.

והנה ג' אלה לך בעולם הזה ובעולם הבא כי הנה לוית חן הם לראשך כי בני לוי שומרים לראשך יהיו לך שמותיו יתברך ומלאכי קודש שממוסרי אביך ותורת אמך ולא בלבד לראש החומרי כי אם לכל ב' ראשך לגוף ולנפש וזהו ראשך ביו"ד הרבוי על צרות החומר בעולם הזה ועל צרות הנפש בבא. (ובזה נתיישב קושיא ב. גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!)

ואל תצר מדאגה מדבר פן ינכו משכרך כי לא כן הוא רק מתנת חנם וזהו לוית חן בתורת חן וחסד כמה דאת אמר ואתחנן שהוא מתנת חנם זה הוא על העדר הצרות ועל כבוד והדר ועושר טוב הקנייני אמר וענקים לגררותיך והוא כי כאשר לו ענקים על צוארו שמים הנה טובותיו א' כבוד והדר אשר יתהדר בהם שנית הנאת רוב עושרו שהם שוים הון רב ככה יהיו תורה ומצות לעושים כי הם המהדרים ומעטרים אותו כענין הקדמה הב' והם עצמם הנעשים עושר אושר אשר תתענג בצחצחותיהם נפשו וגם בעולם הזה יקרנו כדבר הזה כי אשר הרבה לעשות שרפי קודש בהרבות תורה ומצות יתהדר לעיני כל רואיו כי מלאכיו אשר פעל ועשה ונלוים אליו יתנו חנו בעיניהם וגם יהיו לו עושר שמור להיטיב לו גם פה וזהו וענקים לגררותיך ואמר לשון רבים על הגוף והנפש כמדובר באומרו ראשך. (ובזה נתיישב קושיא א. מה ענין הלוי והענקים?)

וקושיא ב. גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!)

או על דרך זה כי הנה אשר ילך בקרב צרה יפזר ממונו ומרגליותיו להשכיר שומרים לראשו אמר אתה אל תירא שיקרך כה שינוכו מצותיך אשר תעשה בהצלות צרותיך ולא תזכה לצרפם לעשות מהם ענקים יחד כי ינוכו אחת הנה ואחת הנה כי אם גם כי תלך בקרב צרה יהיו שומרים לראשך וישארו לך כלנה לעשות ענקים לגררותיך להתפאר ולהתענג בהם ולא יחסרו אם תשמע מוסר אביך ולא תטוש תורת אמך.

או קרוב לזה כי המוליך ענקים בגררותיו בלכתו בדרך ישמח בעשרו ויתהדר בתפארתם אך יצטרך להשכיר שומרים לראשו פן יגנבום או יסירו את ראשו בשבילם. אמר כי תורה ומוסר שהם שני מרגליות באמת, נהפוך הוא, כי הן הם הענקים והן הם השומרים לראשך וזהו לוית חן וכו' וענקים וכו': (ובזה נתיישב קושיא א. מה ענין הלוי והענקים?)

להחזיק בה מצד עצמה, כי קדושה היא לאין תכלית, או מצד היותה תורת ה' תמימה ומשיבת נפש, הלא הן הדרכים הרחבים הפונים נגד פניה ואל צדה הימני, יחלק נתיב, הוא להולך אליה, להשיג אורך ימים, לאהבת האושר, ולקבל פרס אורך ימים בעולם הבא.

ונתיב צד שני הוא ההולך אליה משמאלה, על השגת העושר והכבוד בעולם הזה. ומה בין זה לזה?

אמר דרכיה דרכי וכו' כלומר, דרכיה הפונים אליה נגד פניה, הלא היא בחינת הדבק בה מצד קדושתה, או דרך שני להיותה תורת ה' תמימה, הלא כל דרכיה אלה הם דרכי נועם ואין למעלה מהם.

ולא שאגל בנתיבותיה. הם בחינות שבימינה (לשם שכר רוחני) ובשמאלה (לשם שכר גשמי, משניהם לא אגל) לגמרי כי הלא גם כל נתיבותיה אפילו אשר למשמאלים בה שהוא על עושר וכבוד לא יחוייב מכשול. כי גם בה יש שלום, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

אמנם עם כל זה, עשה זאת אפוא, והחזק בה מבחינת עצמה כי הלא עץ חיים בעצם היא למחזיקים בה בעצמה וגם תומכיה המחזיקים ביד לומדיה אם הוא על הבחינה הנוגע אליה (לשמה) ולא להתכבד בנדיבות לעיני רואיו וזהו תומכיה (לי רבים) הוא מאושר (לי יחיד) ולא אמר מאושרים? על דבר, שגם בתומכיה מפאת עצמה, לא יבצר (ובוודאי אין כונת רובם לתמוך לשמה, ואשר ע"כ) משוללים (מאושר, אשר) מכל פניה. מה רק, לאחד מעיר (בכונה נכונה). על כן אמר, ותומכיה הרבים, לא כולם יאושרו בעצם. רק אחד (מאושר) מכלל מרובים:

מחרוץ. (ובזה נתיישב קושיא א. מה הוא סחרה ומה היא תבואתה?)

כי לא מהנתן בחינם יראה לך הוראת היותה בלתי יקרה, כי הלא יקרה היא מפנינים ואשר נתנה בחינם הוא כי מי יוכל לשלם שכרה כי הלא כל חפצין לא ישוו בה הכולל זהב וכסף ורוב פנינים שכולם בלתי שווים לפניו. (ובזה נתיישב קושיא ד. יקרה היא מפנינים והלא מתחילה לא אמר רק שטובה היא מחרוץ שיוורה אך לא מפנינים?) ומה דמים תערכו לה כי הלא אורך ימים בימינה כו' לומר הלא תדמה התורה אצל טוב העולם הבא והעולם הזה לרב וב' תלמידים שהגדול עומד לימינו והקטן לשמאלו והוא באמצע כן התורה א-להית בימינה נצב אורך ימים ובשמאלה העושר והכבוד והלא כל חפצין זהב וכסף ורוב פנינים לא יעלו למעלה מעושר וכבוד ולא יערכו רק אל הטפל אליה, אשר משמאלה, (היינו) אל המשמאלים בה. ואיך כל חפצים ישוו בה בעצמה? אם יחד כלם אינם מערך עצמותה, ולא מערך הנצב בימינה, רק מערך אשר בשמאלה! (ובזה נתיישב קושיא ב. איך יעריכנה ככסף וחרוץ והם טפלים אליה?)

וענין המשל הזה כי כאשר בהיות רב בין שני תלמידיו אחד מהימין ואחד מהשמאל אשר יחפון להתקרב אל הרב מחמת עצמו הלך ילך אליו בדרך ישרה לנוכח פניו אך הקרוב אליו לא מחמת עצמו רק לידבק בתלמיד הגדול שבימינו או הקטן שבשמאלו לא יבא מנוכח פניו רק יטה אל הנתיב הפונה אל צדו ימנית אשר בו התלמיד הגדול או אל אשר מהשמאל אם מגמתו אל הקטן.

כן הדבר הזה כי התורה היא הנצבת בראש הומיות לקרא לעוברי דרך, לכו לחמו בלחמי. ובימינה אורך ימים ובשמאלה עושר וכבוד, והוא, כי הבא נוכח פניה ואין כל מגמתו רק

כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה: יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה: ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום: עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר: במשלי (ג' י"ד-י"ה) ז"ל:

א. ראוי לשים לב: מה הוא סחרה ומה היא תבואתה?

ב. ואיך יעריכנה ככסף וחרוץ והם טפלים אליה?

ג. ולא עוד אלא שאמר שסחרה טוב מכסף שיוורה אך לא מחרוץ חלילה?

ד. ועוד שהוא הורס מאמרו זה באומרו יקרה היא מפנינים והלא מתחילה לא אמר רק שטובה היא מחרוץ שיוורה אך לא מפנינים?

אמנם הלא ידענו כי הנקרא חכמה הוא לימוד תורה שבעל פה אחר ידיעת תורה שבכתב אסור ללמד בשכר כדבר שנאמר כאשר צוני וכו' מה אני בחנם וכו' ועל כן תגדל אשמת אשר לא ילמד כמאמרנו במאמר הכתוב הוי כל צמא לכו למים וכו' בלא כסף ובלא מחיר והנה דרכו של עולם הוא כי הנקנה בדמים יקרים חשוב יותר מהניתן בחנם כי על כן נחשבו יקר חרוץ ורוב פנינים כי מיעטו אמר ראו עתה כי לא זה דרכה של תורה כי אשרי אדם מצא חכמה כלומר שמצאה בחינם כדינה ואדם מעצמו יפיק תבונה בלא כסף ובלא מחיר כי לא לקוטן ערכה חלילה תנתן חנם כי הן אמת כי טוב סחרה אם היית קונה אותה בכסף כסחורה מסחר כסף טוב הוא לקנותה מקנות מסחר הכסף וקנות התבואה שהיא תבואת החכמה שמזריעת החכמה בלב יוליד תבונה היא טובה

משנה ח: רבי שמעון בן מנסיא אומר משום רבי שמעון בן יוחאי הנזיר והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר עטרת חכמים עשרם ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד.

משנה ט: רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובניו:

וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: בישעיה (כ"ד כ"ג) ז"ל:

בגמרא רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה וכו' וכתיב והיה אור הלבנה וכו' לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות אידי ואידי לעולם הבא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה ע"כ.

הנה אמרו רבותינו ז"ל שעתיד הקב"ה שיהיה ראש חולה לצדיקים והקב"ה דורש לפניהם תורה והם מראים באצבען ואומרים זה אלי וכו':

ונבא אל הענין והוא כי הלא כמו זר נחשב איך לא תחשכנה עיניהם מראות האור הגדול ואיך יוכלו לעמוד לפני א-להי העולמות הגדול והנורא?

אך זה אינו כי אם כנודע מאמר רבותינו ז"ל כי הארתן תהיה כל כך גדולה עד שיאמרו לפניהם מלאכי השרת קדוש כי חלק א-לוה ממעל המה ובזמן ההוא תגלה הארתן

שיזהירו ולא יתבוששו מן הארת השכינה וזה יאמר כי עם היות שאז תהיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים עם כל זה נגד אור השכינה השורה בהר ציון ובירושלים כמה דאת אמר ואני אהיה לה חומת אש ואומר וכבוד ה' עליך זרח על כן עם כל תוספת אור חמה ולבנה יכה אורן לפניו יתברך שיהיו כשרגא בטיהרא. ועל כן וחפרה הלבנה ובושה החמה נגד אורו יתברך. וזה כולל כל העולם ממה שמלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים. כי עם שלא תתיחס השראת מלכותו בשאר העולם יהיה התפשטות אורו כולל בכל העולם וזהו וחפרה וכו' כי מלך וכו' והוא להיותו א-להי הצבאות כי יוצר כל הצבאות הוא וכל העולם שלו אך צדיקים יהיו לפניו יתברך ולא יבושו כי אם יהיה להם כבוד כי כל כך תהיה הארתן מעין השכינה שיהיה להם לכבוד היותם נגד ה'. וזהו ונגד זקניו כבוד, כי היות השם הנזכר נגד יראיו ונגד זקניו ראש חולה להם, יהיה להם כבוד, ולא יבושו לפניו יתברך מהפלגת הארתו, כאשר יבושו חמה ולבנה. כי גדול אור צדיקים מאד, כי יהיו כחלק המתדבק אל הכל. וכמו שאמרו ז"ל שאפילו מלאכים יאמרו לפנייהם קדוש.

משנה י: אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו

של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחק, בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחק לעולם הבא וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואומר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

שמעו כי נגידים אדבר ... בצדק כל אמרי פי ... קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר: כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה: במשלי (ח' ו') – י"א ז"ל:

ענין עצת רבי יוסי בן קיסמא והוא קחו מוסרי אשר הוריתי אתכם באומרו שמעו כי נגידים אדבר וכו' בצדק כל אמרי פי וכו' גם אם יחסר לכם כסף על ידי למוד התורה אשר צויתי ואחר כך לא תאמרו הנה למדתי חכמתה עתה אלכה לי אל מקום העדרה ואלמדה להם ויעשירוני כי הלא ודעת מחרוץ הוא נבחר כי תבחר בדעת ולימוד יותר לעצמך מאלפי זהב וכסף ולא תגלה רק למקום תורה שתהיה לומד וקונה דעת תמיד.

ושמא תאמר הלא במקום העדרה יחשיבוני יותר ואזכה שעל ידי תתכבד התורה מה שאין כן במקום רבויה כי אדרבה טובה חכמה מפנינים כי לא כפנינים היא שחשיבותן מחמת מיעוטן כי אדרבה כי במקום רבויה תגדל חשיבותה ומה שיחסתי אותה לטובה מפנינים הוא בערך בחינה זו כאמור אך לא בערך שווי כי הלא זאת התורה כל חפצים לא ישוו בה:

ריש וקלון פורע מוסר ושומר תוכחת
יכבד: תאווה נהיה תערב לנפש ותועבת
כסילים סור מרע: הלוך את חכמים
וחכם ורעה כסילים ירוע: במשלי (י"ג
כ) ז"ל:

ענין לימוד רבי יוסי בן קיסמא
שמאס להיות ראש לעמי הארץ והניח
ממון לדור עם חכמים וזה מאמר
שלמה בחכמתו והקדים ואמר בני אם
לא הגעת לדלות רב לא תירא שהדלות
תפרישך מלקבל אשר איעצך אם
עודך מתפרנס דרך כבוד אך אם גדול
כאב דלותך מאד שאתה מתפרנס
בקלון הנה ודאי שהריש וקלון פורע
מוסר כי על כיוצא בזה נאמר עניות לא
הניחה מדה טובה לישראל אך שמע
בקולי איעצך ודע כי ושומר תוכחת
יכובד תחת קלוננו כי סוף הכבוד לבא
כלומר וקבל נא תוכחתי ולא יעצרך
ריש וקלון ממדה טובה זו והוא כי הנה
תאווה נהיה היא תאווה ההוה תמיד
בנוהג שבעולם הוא הממון גם
שעיקרה אל החומר הלא גם תערב
לנפש שעל ידי ממון יפזר יתן לאביונים
ותערב לנפש ולנשמה ולזכרה תאות
נפשך, והנה תראה ארוכה לריש וקלון
אשר לך בראות מצוה עומדת לעומתך
שבה יתקן דלותך והוא כי הלא תועבת
כסילים הוא סור מרע מעצמם שהם
משוללי חכמה כלומר ולכן ישיאך
יצרך ללכת אליהם לראש לקנות
התאווה נהיה ותהוי ארוכה לדלותך
ולקלונך כי תעשיר ותכובד ותסור מרע
שהם שתי תועלות כאחת אך שמע נא
תוכחתי ומוסרי ואל יהיה הריש וקלון
אשר לך פורע מוסרי זה והוא כי הולך
את חכמים יחכם ולכן אל תלך אלא
למקום תורה כי אם תחפזן להיות
רועה וראש לכסילים לתקן ריש וקלון
ולהסירם מרע דע כי תבא אל גדר
שתצטרך ירעוך וילמדוך גם אתה כי
ורועה כסילים ירוע:

בהתהלךך תנחה אתך בשכבך
תשמר עליך והקיצות היא תשיחך: כי
נר מצוה ותורה אור ודרך חיים
תוכחות מוסר: במשלי (ו' כ"ג) ז"ל:

הלא צויתני לעסוק תמיד בתורה
שבעולם הזה תנחני ובקבר תשמרני
הלא יתחמץ לבבי באומרי האם איש
או מלאך היא שתנחני בעולם הזה
ושתשמרני בקבר ואדרבה בעסקי
בה יהיו לי יסורין כרבי חנינא בן דוסא
ודומה לו ואם כח רוחני כמלאך היא
למה בהתמידי בה לא תשיחני
ואשקוט מנהמת לבי על דלותי לזה
אמר הלא בהיותך בגוף עכור בעולם
הזה אינך כדאי שתדבר בך שהיא
למעלה ממלאך עד אין קץ כי היא
חכמתו יתברך בלתי נפרדת ממנו אך
כאשר והקיצות בתחיה שאז גופך
יהיה זך כמאמר אליהו שהקב"ה
עושה להם כנפים שהוא אצלי שיהיו
זכים כמלאכים בעלי כנפים אז תכון
שהיא תשיחך ותאמר לך כי נר וכו'
לומר דע לך כי בעשותך מצוה היא נר
כי עסק התורה היא מצוה מהמצות
כנודע וקיום המצוה שאתה מקיים
הוא נר שהוא מלאך מאיר לך כי כל
מצוה נעשית מלאך ועל כן אל
תתמה שתנחה אותך בעולם הזה
ומציאות התורה עצמה היא אור גדול
מהמצוה שהיא נר למעלה ממלאך
הנעשה במצוה עד אין קץ ועל כן אל
תתמה מהיות לה כח לשמור עליך
בקבר ועל היסורין ועוני שהיה לך בה
גם כן אל תתמה כי ודרך חיים לעולם
הבא תוכחות מוסר.

נצר בני מצות אביך ואל תטש
תורת אמן: קשרם על לבך תמיד
ענדם על גרגרתך: בהתהלךך תנחה
אתך בשכבך תשמר עליך והקיצות
היא תשיחך:

או יאמר הלא צויתך נצור בני
מצות אביך שתדבק במעשה המצות

אך אל תטוש מלעסוק בגמרא שהוא
תורת אמן רק קשרם כו' כי הלא
בלעדי צורך ידיעת הגמרא אל
מעשה המצות כו' הלא עסק התורה
זכותו רב עד בלי די והנה תראנו
כמעט בחוש כי הלא המצוה אינה
מגינה עליך רק בשעת עשותך אותה
או בלכתך לעשותה או בבואך
מעשות אותה כי הולכי בדרך מצוה
אינן נזוקין כו' אמנם התורה שאמרת
קשרם על לבך תמיד שיהרהר לך
תמיד בה בהתהלךך אפילו בהיותך
מתהלך שאינך הולך בדרך מצוה רק
מתהלך ומטייל גם שם תנחה אותך
וזהו אומרו בהתהלךך ולא אמר
בלכתך שאילו לא הטפלת רק
במצות מה תעשה בהתהלךך ואין
מצוה מזומנת לך שם אך על ידי
התורה תזכור מאשר למדת ותהרהר
ותנצל ולא עוד אלא שגם בלילה
שאינך עוסק בה תשמרך כי בשכבך
בהיותך ישן בטל מן התורה תשמור
עליך מן המזיקין הקריאת שמע
שקריית קודם תישן ולא בלבד תועיל
לך מה שתקרא טרם תישן לשמורך
בשכבך כי אם גם לכשתקיץ כי
והקיצות היא תשיחך.

ויהיה מאמר דוד ע"ה אם זכרתך
על יצועי באשמורות אהגה בך: שהוא
אם זכרתך בקריאת שמע על יצועי
הלא תפרד נפשי מגופי מתוך דברי
תורה שאדבר בשפתי גופי שעל ידי
כן חוט של חסד נמשך מאתך
בשובה אלי כי בידך אפקיד רוחי ועל
ידי כן בשובה בבוקר מאתך אלי
תופלג השפע והדבקות עד שאני
באשמורות כהוגה ומדבר בך כאילו
רוח נבואי שאני כמתנבא ומשיח בך.

וזה יאמר היא תשיחך שעל ידי
קריאת שמע שתקרא על מטתך
תועיל לך עד שבהקיצך תבא אליך
נפשך בשפע דבקות מאתו יתברך
שכאשר תעסוק בתורה באשמורות

תשיג דברים נבואיים כאילו אתה משיח אתו יתברך וזהו אומרו תשיחך שתשיח אותך (שהתורה תביאך שתשיח) עם זולתך (ית')...

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: בתהלים (ק"ט ע"א) ז"ל:

טוב לי כי עוניתי בראשיתי ביסורי עוני למען על ידי יסורין אלמד חקיד ושמא תאמר הלא לאיש כמוך שאתה מפזר נותן לצדקה טוב היה לך שבזמן שהיית עני שהוא הכנה לתורה היית עשיר כי היית מרבה צדקה גם שלא היית לומד כל כך תורה לזה אמר טוב לי כלומר לי שאני נותן צדקה הרבה זכות תורה מאלפי זהב וכסף שהיית נותן צדקה מרובה והטעם הוא להיות תורת פיך והוא כי אפילו כל מה שתלמיד ותיק מחדש מדעתו הכל נאמר מפיו יתברך בסיני נמצא שכל מה שאני עוסק ומחדש בתורה הכל הוא תורת פיך אך הצדקה גם שמקיים מצות פי ה' עם כל זה בפעולת הצדקה אינו עוסק בדברי פיו יתברך:

משנה י"א: חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן: תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה קנין אחד מנין? דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין? שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם קנין אחד מנין? דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין? דכתיב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית ואומר

לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי במ. בית המקדש קנין אחד מנין? שנאמר מקדש אדני כוננו ידך ואומר ויביאם אל גבול הר קדשו הר זה קנתה ימינו: משנה יב: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד אמר רבי חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר:

בי מלכים ימלכו... עשר וכבוד אתי... ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ: במשלי (ח' פס' ט"ו י"ח כ"ב כ"ג) ז"ל:

אחרי מאמר תורתנו הקדושה כי בה ירבו טובותינו ואוצרותינו ימלא, אמרה אל יפלא בעיניך כי הלא מאז האצילני הוא יתברך הנה היה על פי מדת הרחמים פשוטים והוא כי הלא ידענו מאמר רבותינו ז"ל כי טרם נברא העולם עלה במחשבה להבראות במדת הדין וראה הוא יתברך כי לא יתקיים ושיתף בו מדת רחמים ועל כן נאמר בתחלה בראשית ברא א-להים ואחר כך ביום עשות ה' א-להים נמצא כי קדם מפעליו יתברך לא עלה על רצונו רק דין אומרת התורה ראה כמה הרחמים נאותים אל הדבקים בי כי הלא ה' שהוא מדת הרחמים לבדה בלי שיתוף דין קנני מה שאין כן כשקנה שמים וארץ ואין צריך לומר בזמן מפעליו שכבר שיתף דין לפעול עולם כי אם ראשית דרכו אשר היה קדם מפעליו בעת היתנה המחשבה להיות הבריאה מפעלות א-להים לבד מאז קנני שם הרחמים לבדו כנודע כי אלפים שנה קדמה לעולם ומה גם לרבותינו ז"ל האומרים

שהתורה קדמה לכסא הכבוד תהו מאז כמה דאת אמר נכון כסאך מאז: או יאמר הלא אמרתי אליכם בי מלכים ימלכו שתלמידי חכמים ימלכו בעולם וישדדו המערכות כמפורש, אל יפלא בעיניכם כי הלא ה' קנני וכו'

והוא כי הנה אמרו ז"ל כי ז' דברים קדמו לעולם תורה וכסא הכבוד וישראל ובית המקדש ותשובה ושמו של משיח וכו'

גם אמרו שם כי התורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר קדם מפעליו מאז, קדם לבית המקדש שנאמר בו נכון כסאך מאז. והנה יודע כל שער יודעי דת ודין כי מבלי כסא הכבוד לא היה מבוא אל הברא עולם גשמי מתכלית הרוחניות אך נשתלשלה ההויה על ידי כסא הכבוד כנודע.

גם ידענו כי האציל רוחניות הוא דרכו יתברך, מתיחס אליו. מה שאין כן לפעול פעולה גשמית, אינו רק על ידי השתלשלות כמדובר. והוא יתברך טרם יברא עולם גשמי, האציל רוחניות מאתו יתברך, הוא את כסא כבודו, וזה מתיחס אל דרכו יתברך. ואחר כך לברוא מה שהוא גשמי חוץ מדרכו, הוצרך השתלשלות כנודע.

ונבא אל הענין, כי הנה אמריה תאמר התורה הקדושה הביטו וראו גם שתראוני אצלכם שחרחרות מלובשת התגשמות מה, אל אקל בעיניכם, כי הנה חין ערכי גבוה מעל גבוה הוא, עד אין חקר. כי הלא גם שהוא יתברך האציל כסא הכבוד להיות על ידה הכנת השתלשלות הבריאה, אין צריך לומר שלא נבראתי על ידי כסא הכבוד כי אם שאדרבה אני קדמתי אליה וזהו אומרו ה' קנני ראשית, לא בראשית בריאת פעולת עולם הגשמי הבלתי מתיחס אל דרכו יתברך לברוא

גשמיות, רק ראשית דרכו, כלומר ראשית מה שהוא אצילות רוחני אשר היה דרכו בייחוד, קנני. כי הלא היה קדם מפעליו אשר היו מאז, הם הז' דברים שפעל קודם לעולם, שבכללם כסא הכבוד שעליה נאמר נכון כסאך מאז, והיה ראשית מה שהוא דרכו להאציל רוחניות, כי בי החל השם הגדול הזה להאציל ובכסא הכבוד כלה. שגם היא דרכו, כי אצילות רוחני נמרץ היא כנודע.

ואחר כך שמני הוא יתברך נסיכה ומשתררת בעולמות כלם הלא המה ד'. עולם הנשמות שתחת כסא הכבוד ועולם המלאכים שלמטה ממנו ועולם הגלגלים והשפל וזהו מעולם נסכתי ולא מהשלישי לבד רק מראש מקדמי ארץ שהוא מאותו ראש לאותן אשר המה קדמי ארץ הוא עולם הנשמות, שהוא כראש, מעולם המלאכים ומעולם הגלגלים שהם קדמי ארץ, הוא עולם השפל, ששניהם קדמו לו מלמעלה למטה כי אין ספק כי עולם הנשמות הוא בערך השנים שלמטה ממנו, כערך הראש אצל גוף האדם. ואם כן אפוא לא יפלא בעיניך אשר דברתי כי בי מלכים ימלוכו לשדד מערכות כי הלא נסכתי על כולם כמדובר:

ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ: בפ' לך (בראשית י"ד י"ט):

ויברכהו כו' הנה אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה כי על ידי שבעה שחטאו נסתלקה שכינה עד רקיע שביעי כאשר מנאום בפרשת בראשית כי האחד סילקה מהארץ לרקיע ראשון והשני לשני עד שהשביעי סילקה לשביעי וכשנולד אברהם על ידי זכותו הורידה לשני, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי כו' ונבא אל הביאור והוא כי הנה ידענו כי העולם על צד החסד נברא והיה

מתקיים ואמר ברוך אברם לא-ל הוא בעל החסד שבמדת חסד א-ל ברא העולם והיה כבודו מלא כל הארץ וגרמו העונות להסתלק עד השביעי עם שנברא במדת א-ל שהוא חסד ועוד מעט היה מסתלק גם משם ונאבד העולם ובכן ברוך אתה שעם היותו מסולק עד השביעי שהוא עליון הספיק זכותך שעם כל זה לא נמנע מלברך.

והטעם שזכה אברם להיות ברוך הוא להיות קונה בזכותו שמים וארץ כי מתחלה היה העולם בתורת חסד חנם ועוד מעט היה מסתלק גם משם והיה העולם אבד שמים וארץ ואברם קנאם בדמי מעשיו הטובים כאילו שמים וארץ שלו כי הוא מקיימם בלא תורת חסד חנם.

ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו: ויגרש מפניהם גוים...: בתהלים (ע"ח נ"ד-נ"ה) ז"ל:

ויביאם כו' לא אמר ויוליכם כי אם ויביאם להורות כי מושב שכינה בארץ ישראל הוא ויביאם אצלו אל גבול קדשו הוא תחום ארץ ישראל שארץ עמים היא גבול חצונים ואל יעלה על רוחך כי לא יקרא גבול קדשו רק הר המוריה אשר שם הא-להים כי הנה הר זה תואר גדול מזה יש לו שהוא כי הר זה קנתה אותו ימינו יתברך אך כל שאר ארץ ישראל לא יבצר מהקרא (עכ"פ) גבול קדשו.

או יאמר אל תתמה אם ראשית גבול ארץ ישראל אני קורא גבול קדשו כי דע אפוא כי אין צריך לומר הר המוריה כי אם גם הר זה שבגבול ארץ ישראל קנתה ימינו והוא ענין מאמרים ז"ל על פסוק עד לא עשה ארץ וחוצות כי תחלת ברייתו של עולם לא היה כי אם ארץ ישראל ואחר כך נתפשטה חוצה לארץ וזהו עד לא עשה ארץ וחוצות כי תחלה

עשה ארץ ואחר כך חוצות וידוע כי עולם חסד יבנה שהוא ימין נמצא שבהברא העולם בימין חסדו הר זה קנתה ימינו באופן כי גם הר זה שבתחלת תחום הארץ גבול קדשו יקרא ומשם החל הוא יתברך ויגרש מפניהם גוים על ידי עצמו ולא על ידי מלאך להיות כי שם גבול קדשו ויאמר על הגרגשי שפנה מלפני ישראל והלך למרחקי ארץ והנשארים מז' גוים ויפילם חללים בחבל נחלה שהוא בארץ ישראל עצמה וישכן באהליהם של אלו ואלו את שבטי ישראל.

או יאמר ויביאם אל גבול קדשו כו' כמו שאמרו ז"ל כי בית המקדש קנין אחד שנאמר הר זה קנתה ימינו ובוזה יאמר כי זכות בית המקדש הביאם וכבש לפנייהם הארץ וזהו ויביאם וכו' מי הביאם הר זה כו' הוא זכות בית המקדש ושמה תאמר כי אין כל הקדושה ההיא רק אחר שנבנה בית המקדש אך לא מקודם אשר עדיין לא היה שמו כי אם הר הוא הר המוריה דע לך כי לא כן הוא כי הר זה עודנו הר להיותו הר זה בייחוד קנתה ימינו אותו.

או יאמר ויביאם אל גבול קדשו הוא הר המוריה ושמה תאמר האם לקדושתו יש גבול חלילה הלא מלא כל הארץ כבודו לזה אמר אמת הוא אך מה שקראתי לזה גבול קדשו על יתרון שיש לו על השאר כי הר זה קנתה ימינו ושמה תאמר למה תאמר ויביאם שיורה שהיה המקום כבוש ובטוח ולא הוצרך כי אם הבאה אל הר המוריה והלא הם כבשו הארץ שבע שנים בחרב וקשת ומלחמה לזה אמר האמת שלא היתה רק הבאה כי הנה לא בחרבם ירשו ארץ כי הלא ויגרש מפניהם גוים וכו'.